

راهکار های نفوذ

نفوذ فرهنگی سفارت از طریق بخش موسوم به «اداره اطلاع‌رسانی سفارت آمریکا» صورت می‌گرفت که متناظر سازمانی در واشینگتن تحت عنوان «سازمان ارتباطات بین‌المللی ایالات‌متحده» (US-CIA) بود. مسئولیت این‌ اداره در تهران با وابسته مطبوعاتی سفارت بود.

پس از پیروزی انقلاب به دلیل حساسیت‌های سیاسی که در مورد امریکا وجود داشت، فعالیت‌های ظاهر آفرهنگی و رسانه‌ای سفارت به نقطه‌ آمیدی برای امریکا تبدیل شد.این فعالیت‌ها حساسیت کمتری را برمی‌انگیخت و در پوشش این اقدامات می‌شد نفوذ سابق امریکا را تا حدی احیا کرد.

از سویی با توجه به فضای نسبتاً باز ماه‌های ابتدای پیروزی انقلاب‌اسلامی، مطبوعات یکی از عرصه‌های تأثیرگذار مهم بر افکار عمومی بود که سفارت از این عرصه هم غافل نشد.

در سند راهبردی موسوم به «ایران: مشکلات محیطی ارتباطات، دورنماها، ایده‌ها» فهرست بخشی از اقدامات سفارت در حوزه فرهنگی و رسانه‌ای به شرح ذیل آمده است:

- پشتیبانی از مراکز دولیتی (انجمن‌های ایران و امریکا) در تهران و اصفهان.
- حمایت از تدریس زبان انگلیسی از طریق NBC در تهران و اصفهان.
- کتابخانه سازمان ارتباطات بین‌المللی ایالات‌متحده.
- مشاوره با دانشجویان از طریق AMIDEAST در NBCو در کتابخانه سازمان ارتباطات بین‌المللی.
- بخش برنامه رادیو امریکا به زبان فارسی.
- کار مطبوعاتی.
- توزیع (محدود) مجله در بین نهاده‌ا.
- همکاری افتخاری با انستیتوی امریکایی مطالعات ایران.
- برنامه فولبرایت [اعطای بورس تحصیلی]
- در ادامه همین گزارش سایر اقدامات پیشنهادی ممکن به شرح ذیل آمده است:
- بخش برنامه افزایش یافته فارسی صدای امریکا (یک ساعت افزایش خواهد یافت).
- دیدارهای بازدیدکنندگان امریکایی.
- از سرگیری تدریس زبان انگلیسی توسط انجمن ایران و امریکا در شیراز.
- برنامه‌های فیلم در NBC.

انجمن ایران و امریکا

یکی از مسیرهای دیرپای نفوذ فرهنگی امریکا در ایران تشکیلاتی به نام «انجمن ایران و امریکا» بود که از ابتدای روی کار آمدن سلسله پهلوی تأسیس شده بود و در شهرهای مختلف ایران شعبی داشت و در قالب کتابخانه و کلاس‌های آموزش زبان و… فعالیت می‌کرد.
آژانس ارتباطات بین‌المللی در ۱۰ تیرماه ۱۹۷۹ [۱۳۵۸] گزارشی خیلی محرمانه از فعالیت‌های انجمن تهیه کرده که خواندنی است:

«یکی از مهم‌ترین پیوندهای ارتباطی نهادی ما با ایرانیان چه در تهران و چه در شهرستان‌ها در قبل از انقلاب، مرکزى به نام انجمن ایران و امریکا بوده است. در اصفهان و تهران این دو مرکز از خشونت انقلاب آسیب نادیده بیرون آمده است (شاید این امر تعددی نیز باشد) و تدریس زبان انگلیسی و فعالیت کتابخانه‌ای از سر گرفته شده است (کتابخانه آژانس ارتباطات بین‌المللی امریکا در تهران واقع شده است. در حالی که کادراهی انقلابی هنوز ساختمان شیراز را در اشغال دارند، ما امیدواریم که دولت بتواند بازگشت آن را به‌زودی عملی سازد و تدریس انگلیسی در آنجا نیز از سر گرفته شود. ما معتقدیم که ادامه این نهاده‌ا در یک چنین دوران پرترشجی در روابط ایران و امریکا، بسیار اهمیت دارد. این نهاده‌ا با توجه به لزوم انتقال دفاتر آژانس ارتباطات بین‌المللی ایالات‌متحده به محوطه‌های امن دفتر سفارت اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. اکنون تنها پنجره‌های ما برای شنوندگان و مخاطبان ایرانی باز است.»

USICA یک‌ ماه بعد در ۹ تیر ۱۹۷۹ [۱۸ مرداد ۱۳۵۸] در جمع‌بندی و ارزیابی خیلی محرمانه گزارش‌های ارسالی عوامل خود را در تهران اعلام می‌کند:

«ارزیابی‌ راضا از عناصر سفارت [از انجمن ایران و امریکا، تدریس انگلیسی و کتابخانه آژانس ارتباطات بین‌المللی امیدوارکننده است.» البته به سفارت توصیه می‌شود که از هرگونه برانگیختن حساسیت ایرانیان پرهیز شود:

برخوردی بین دولت امریکا یا انجمن ایران و امریکا و مذهبی‌ها و سایر گروه‌ها پیش نیاید.»

بر این اساس سفارت در ۱۶ سپتامبر ۱۹۷۹ [۲۵ شهریور ۱۳۵۸] توسعه فعالیت‌های انجمن و نیز پروژه فولبرایت [اعطای بورس تحصیلی] ا را پیشنهاد می‌دهد:

«به ترتیبی که وضعیت امنیتی و سیاسی اجازه می‌دهد عملیات مؤثر انجمن ایران و امریکا و کمیسیون‌های فولبرایت را تقویت کنید. به این صورت که پیش می‌رود تدریس زبان انگلیسی خیلی موردنیاز است. ولی خیلی از برنامه‌های دیگر را کنار گذاشته‌اند.»

در ادامه همین سند آمده است:

«استفاده از خدمات و مجموعه‌های کتابخانه‌ای ما توسط استفاده‌کنندگان عادی کتابخانه و دیگر اشخاص که برای هبنت نمایندگی مهم می‌باشند، ترقی دهد. من همچنین کتابخانه را تشویق می‌کنم، برای بهبود خدمات مراجعه به کتابخانه، مشاوره با دانش آموزان و افزایش کتاب در زمینه مذهب و فلسفه.»

همچنین همان روز در سند دیگری تأکید می‌شود:

«خدمات کتابخانه‌ای و تعلیمات زبان انگلیسی را که بسیار دردانی شده است و هیچ‌گونه جنجالی در اطراف آن نیست، برای خدمت به جامعه بهبود دهد.»

یکی از زیر پروژه‌هایی که در پوشش انجمن ایران و امریکا انجام می‌گرفت تلاش برای اثرگذاری بر نخبگان بود که بااسم رمز «DRS» از آن یاد شده است. در دستورالعملی که برای بخش فرهنگی و رسانه‌ای سفارت تعریف شده در ۱۶ سپتامبر ۱۹۷۹ [۲۵ شهریور ۱۳۵۸] آمده است:

«عملیات فیزیکی DRS را که در طول انقلاب ناپود نباشد از نو بنیاد کنید (تمام پرونده‌های مربوط ضبط شده‌اند). یک DRS عملی به وجود آورده و در آن از عناوین به‌جای اسامی افراد استفاده کنید و استفاده از این لیست را برای توزیع نشریه و انتخاب مستمعین شروع کنید. در رابطه با انجمن ایران و امریکا شروع به قرار نمودن طبقه‌بندی «دریافت‌کننده» که می‌توان حاوی اسامی به‌خصوص باشد تا فقط عناوین، بنمایید. امیدوارم تا قبل از پایان سال بتوانیم چند مؤسسه برنامه‌ریزی را شناسایی و پیدا کنیم که البته بستگی به جو سیاسی

پروایت اسناد

پرونده اسناد سخن‌امی گوید (۱۳۳)

استمرار پروژه نفوذ فرهنگی سفارت امریکا در ایران

- محمد جواد اخوان

هر چند سفارت امریکا در تهران، نقش مهمی در تحولات سیاسی ایران و حتی خاور میانه داشت، اما نباید از پروژه‌های فرهنگی و رسانه‌ای آن هم غافل شد. پس از پیروزی انقلاب که حساسیت فوق‌العاده‌ای نسبت به اقدامات و ارتباطات سیاسی سفارت وجود داشت، نفوذ فرهنگی آن با حساسیت کمتری تداوم و حتی توسعه یافت؛ امری که بر اساس اسناد به‌جای مانده در سفارت قابل واکاوی است.

یکی از اصلی‌ترین ساختارهایی که پروژه نفوذ فرهنگی سفارت امریکا در ایران را پیش می‌برد، «انجمن فرهنگی ایران و امریکا» نام داشت که در تهران و برخی از کلانشهرهای ایران شعبی داشت. این انجمن در پوشش کتابخانه، برگزاری رویدادهای فرهنگی و برپایی کلاس‌های آموزش زبان انگلیسی اقدام به شناسایی و جذب طیفی از ایرانیان می‌کرد تا در پیشبرد برنامه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و حتی اطلاعاتی امریکا همکاری کنند

خواهد داشت. (در حال حاضر هیچ سازمان ایرانی جرئت همکاری آشکار با ما ندارد) ... تا آنجا که وضعیت سیاسی و امنیتی اجازه می‌دهد، امنیمان حاصل کنید که بست تماس‌های شخصی مؤثر با نهادهای DRS برقرار می‌سازد.»

نفوذ در پوشش تعاملات علمی

یکی از راهکارهای مدنظر امریکا در جهت نفوذ فرهنگی، استفاده از پوشش تعاملات دانشگاهیان و فرهیختگان علمی امریکایی با همتایان ایرانی‌شان بود. وزارت امور خارجه امریکا در ۵ سپتامبر ۱۹۷۹ [۱۴ شهریور ۱۳۵۸] در سندی سری توصیه کرد:

«در یک فرصت نزدیک ملاقاتی بین متخصصین ایرانی و دانشگاهی و خصوصی امریکایی در مورد ایران برگزار کنید تا راه‌های پر کردن فاصله ارتباطی را موردبحث قرار دهند.»

در این راستا، آژانس ارتباطات بین‌المللی در ۲۶ سپتامبر ۱۹۷۹ [۴ مهر ۱۳۵۸] موافقت خود را با این پیشنهاد به وزارت امور خارجه اعلام کرد و مسیر موفقیت کار را در ایجاد روابط شخصی میان دانشگاهیان امریکایی و ایرانی دانست:

«سازمان ارتباطات بین‌المللی توافق دارد که برخی شناسایی‌های محتاطانه از فرصت‌های اضافی جهت ارتباط بین ایالات‌متحده و ایران در محدوده دیپلماسی عمومی برای چهار یا پنج ماه آینده در دستور کار باشند. ما به‌عنوان یک راهنمای عملی تلاش خواهیم نمود که ارتباطات نهادی را توسعه بخشیم، مفهومی از ارتباط که در ۷ سپتامبر روی آن صحه گذاشته شد. این روابط نهادی روی جریان دوطرفه در ارتباطات تأکید خواهد نمود. در این زمان بایستی مشخص گردد که

توسعه آنها بستگی به ایجاد یک جوامعینان و احترام دارد. در مراحل اولیه روابط توسعه‌یافته شخصی دوستانه و با تفاهم اساسی می‌باشند.

از طریق چنان توافق خصوصی، روابط نهادی قطعی دقیقی می‌تواند به وجود آید که در جای خودش می‌تواند روابط دوجانبه بیشتری را بهبودانند. زمینه‌های احتمالی برای پیش‌قدم شدن در برقراری مجدد تماس شامل ایران‌شناسی، انسان‌شناسی، علوم طبیعی، تدریس زبان انگلیسی و تربیت‌دنی می‌باشد.»

در ادامه این آژانس توصیه کرد:

۱- مسافرت‌هایی به ایران توسط محققین و شخصیت‌های اجتماعی که دقیقاً انتخاب شده‌اند را پیشنهاد کنید. هر زمانی که امکان داشته باشد ترتیب مسافرت به‌طور خصوصی داده خواهد شد.

...

۲- با نهادهای خصوصی از قبیل بنیاد جانسون یا سمینارهای دانشگاهی من جمله مرکز شرق – غرب در مورد آوردن گروه‌های محقق ایرانی به ایالات‌متحده برای در نظر گرفتن موضوعاتی که جدال انگیز نباشند، صحبت کنید. جلسات ترجیحاً بایستی چندملیتی باشند. زمینه‌های محتمل، ادبیات و نویسندگی پویا (خلاق) یا به‌طور عملی‌تر توسعه کتابخانه‌ها و علم کتابداری می‌باشند.

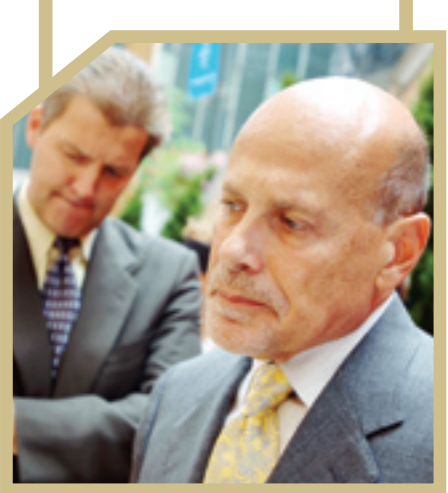
۴- با چند مشاور دانشجویان خارجی و مأموران اداره پذیرش دانشگاه‌ها که به‌دقت انتخاب شده باشند و در اداره کردن دانشجویان اسلامی و ایرانی خیره و ماهر هستند برای:

الف) ارزیابی نیازها و گرایش‌های رو به تکامل دانشجویان ایرانی در این دوره تغییرات در ایران.

ب) جهت طرح‌ریزی برنامه‌هایی برای یک کنفرانس احتمالی دانشجویی یا دیگر انواع گفت‌وگو در ایالات‌متحده و در یک زمان

باری روزن، آخرین وابسته مطبوعاتی امریکا

در ایران، با تسلط خوبی که بر زبان فارسی داشت، توانست شبکه خوبی در میان روزنامه‌نگاران و روشنفکران ایرانی ایجاد کند. همین مهارت‌های ویژه او بود که سبب شد، به‌رغم آنکه شاه پس از پیروزی انقلاب، کل کادر سفارت تغییر کرد، او در زمره پنج نفری بود که در تهران ماند

در این سند شرحی از جزئیات عملیات سفارت

برای نفوذ فرهنگی به تفصیل آمده و ارزیابی آن برای امریکایی‌ها رضایت بخش است.

این سمت بود، رابطه خوبی با برخی روزنامه‌نگاران برقرار کرده بود و با عوامل خود می‌کوشید تصویر امریکا را در ایران بهبود بخشد.

سفارت در ۱۶ سپتامبر ۱۹۷۹ [۲۵ شهریور ۱۳۵۸] فعالیت‌های او را برای USICA چنین شرح می‌دهد:

«علاوه بر فعالیت‌های تدریس انگلیسی و کتابخانه‌ای، کار عالی روزن مأمور اطلاعاتی منجر به آن شده است که از طریق مطبوعات فرآیند ارتباطاتی مؤثری همچنان جریان دارد. هرچند در ایران انقلابی ممکن است غیرمحتمل به نظر برسد مع‌ذک شیوه گرم روزن و تسلط او به زبان فارسی و بصیرت او در طرز فکر ایرانیان به مقامات امریکایی در محل فرصت‌های آسان و مداومی را برای انتشار متن‌های خبری و وارد شدن در گفت‌وشنوند پرثمر با اعضای مطبوعات جاری فراهم کرده است. این اشخاص نه‌تنها به‌طور منظم به ما مراجعه می‌کنند و دعوت‌های ما را می‌پذیرند و هنگامی که ما درباره نگرانی‌های خود صحبت می‌کنیم با نظر مساعد گوش فرا می‌دهند، بلکه آنها اخیراً اغلب هنگامی که بر روی داستان‌های موردعلاقه ما کار می‌کنند زحمت کشیده و به ما مراجعه می‌کنند. مثلاً درباره خدمات جدید کنسولی خودمان ممکن بود گزارش‌های بسیار نامساعدی دریافت کرده باشیم. ولی گزارش‌های مطبوعات به جمعیت‌های انبوه و بی‌نظمی‌های گاه‌به‌گاه و نظراتی اشخاص سرخورده در به دست آوردن روادید و درهم‌برهمی و بی‌عدالتی‌های گاه‌به‌گاه که روش جدید می‌کوشد آن را به‌تدریج برطرف کند، ولی در عین‌حال ممکن است باعث شود که ما چهره و اقا‌کر پیی داشته باشیم زیاد تکیه نکرده‌اند. در عوض در همه روزنامه‌های بزرگ ما گزارش‌ها با نظر مساعد و جامع و متمایل به خدمات کنسولی پرخورد کردیم که هدف آن این بود به ایرانیان کمک کند تا خدمات کنسولی امریکا را به‌خوبی درک کرده و از آن به نحو

مؤثری استفاده کنند.»

ایستگاه‌ها سی‌ا در تهران نیز از طریق عوامل و عناصر وابسته به خود می‌کوشید در فضای افکار عمومی جامعه ایرانی اثر بگذارد. به‌طور مشخص در تابستان ۱۳۵۸ ایستگاه مشغول مطالعه و امکان‌سنجی هدایت یک روزنامه با استفاده از یکی از عناصر وابسته به خود بود. ایستگاه تهران در ۱۰ مرداد ۱۳۵۸ در سندی سری ایده راه‌اندازی روزنامه توسط «اس. دی. راتر» [نام مستعار خسرو قشقایی] را بررسی کرده است:

«برای شروع، ما می‌خواهیم امکان ایجاد یک منصف به یک روزنامه را بررسی کنیم که بتوانیم با مستقیماً آن را کنترل کنیم یا حداقل جواوبی یک خط‌مشی مقالات که ما دیکته خواهیم کرد، باشد. در آغاز امیدواریم که آن روزنامه حاضر باشد دخالت شوری در منطقه را افشا و با آن مقابله کند و به این دلیل ستاد مجوز لازم را دارد. هنگامی که ظرفیت روزنامه برقرار شد تغییر جهت آن به‌سوی سیاست محلی در صورتی‌که چنین درخواستی به سی‌ا تحمیل شد، باید کار نسبتاً ساده‌ای باشد.»

بخش فارسی صدای امریکا

هر چند پیشینه رادیوی موسوم به صدای امریکا (Voice of America) به دوره جنگ سرد بازمی‌گردد، اما ایده تأسیس بخش فارسی آن در دوره انقلاب اسلامی رخ داد. در این مقطع سفارت و واشینگتن در حال ایجاد تمهیداتی برای راه‌اندازی و توسعه فعالیت بخش فارسی بودند. وزارت امور خارجه در ۱۸ ژوئن ۱۹۷۹ [۲۸ خرداد ۱۳۵۸] در نامه‌ای سری از سفارت پرسید:

«لطفاً نظرات را در مورد طرح پیشرفته‌ای برای روابط عمومی که شامل توسعه برنامه فارسی در رادیو صدای امریکا که ممکن است به تقویت موقعیت امریکا کمک کند، اعلام کنید.»

سه ماه بعد آژانس ارتباطات بین‌المللی در ۲۶ سپتامبر ۱۹۷۹ [۴ مهر ۱۳۵۸] با تأیید این پیشنهاد اعلام کرد:

«رادیو صدای امریکا طرح‌هایی را برای افزایش زمان و بخش برنامه‌ها به زبان فارسی به یک ساعت در روز در حدود سال نو مورد تأیید قرار می‌دهد. صدای امریکا یک برنامه صبحگاهی ۳۰ دقیقه‌ای اضافه می‌کند که اخبار و مطالب مرتبط با خبرها را مطرح می‌نماید و نیز یک برنامه سی‌دقیقه‌ای را به برنامه نیم‌ساعته شامگاهی فعلی اضافه می‌نماید. برنامه تعدیم‌شده شبانهگاهی فرصتی بزرگ‌تر برای پوشش عمیق‌تر موضوعات فرهنگی فراهم می‌نماید. ملاحظات این موضوع، تحت پوشش قرار می‌دهند: وقایع در ایران خارج از حدود سیاسی، شامل یک سری مطالبی در مورد مراکز و مطالعات اسلامی ایران در ایالات‌متحده و گفت‌وگوهای بین محققین امریکایی و ایران‌شناسان و شخصیت‌های ملی شاخس که نمایانگر یک طیف وسیع از نقطه‌نظرات سیاسی و سیاست‌های می‌باشند.»

البته عملاً راه‌اندازی نهایی این رادیو آن قدر طول کشید که دو هفته بعداز تسخیر سفارت یعنی ۲۲ نوامبر ۱۹۷۹ (اول آذر ۱۳۵۸) با روزانه نیم ساعت پخش رادیویی آغاز به کار کرد.

تشدید پروژه نفوذ فرهنگی

به‌تدریج برای امریکایی‌ها روشن شد که پوشش فرهنگی برای نفوذ تا حدی کارساز و لذا در ۵ سپتامبر ۱۹۷۹ [۱۴ شهریور ۱۳۵۸] وزارت امور خارجه امریکا توصیه کرد:

«آژانس ارتباطات بین‌المللی طرحی از اقدامات تهاجمی‌تر برای بالا بردن روابط ایران – ایالات‌متحده به وجود آورد، برای مثال، بازدیدکنندگان برجسته امریکایی که می‌توانند با رهبران مذهبی و غیرمذهبی ملاقات نمایند، استفاده از صدای امریکا برای ارسال پیام‌های سیاسی، افزایش تدریس زبان انگلیسی و توزیع مجله.»

سفارت یک هفته پیش از تسخیر، گزارش امیدوارکننده‌ای از روند اقدامات زیرمجموعه‌های خود در حوزه فرهنگی برای واشینگتن ارسال کرد. در ۲۱۸ تکتیر ۱۹۷۹ [۱۶ آبان ۱۳۵۸] در سسند خیلی محرمانه به شماره ۱۳۷۶ چنین گزارش شده است:

«جو ایران اکنون به‌اندازه کافی تثبیت شده است، به‌طوری‌که اجازه تجدید فعالیت‌های برنامه‌ای را می‌دهد. مثلاً مرکز دولیتی در تهران نمایش فیلم‌هایی از خصوصیات برجسته را آغاز کرده و دو نمایشنامه به زبان فارسی در حال حاضر برای تهران IAS پیش‌بینی شده است. همچنین آثار یک نقاش ایرانی و کارهای هنری کودکان ایران را به نمایش گذاشته است. یک کنسرت پیانو برای ماه نوامبر برنام‌ریزی شده و حدود ۳۵۰۰ دانشجو در کلاس‌های زبان انگلیسی ثبت‌نام کرده‌اند. کتابخانه مورداستفاده روزانه حدود ۱۵ نفر قرار گرفته و همچنین روزانه بین ۲۰ تا ۳۰ تقاضا برای اطلاعات دریافت می‌کند. دستگاه مشورتی دانشجویان در مقابل رفح تقاضای دانشجویان دشواری‌هایی دارد. مراکز دولیتی در اصفهان و شیراز نیز همچنان فعال هستند. کمیسیون فولبرایت بار دیگر سرگرم مبادله است و حکومت ایران اخیراً کاندیدهایی برای برنامه‌های آژانس بین‌المللی ارتباطات معرفی کرده است.»

یک هفته بعد از ارسال این گزارش، کار سفارت امریکا در تهران به پایان رسید.

ادامه دارد...

منابع در دفتر روزنامه موجود است.